

Joan Baptista Xuriguera, novel·lista entre la crònica i l'alliçonament

per Jordi Castellanos

Abans de la guerra, en els seus inicis literaris, el petit dels Xuriguera signava com a Baptista, oblidant-se del Joan. I amb aquest nom va fer l'acostament al marxisme (vaig tractar més extensament de l'obra novel·lística de Joan Baptista Xuriguera a la preguerra a «Les novel·les dels germans Xuriguera o la lluita per la modernitat», dins «Urc», núm. 23, setembre 2008, pàgs. 49-58). El detall no deixa de sorprendre, però les coses són com són. Baptista Xuriguera és el representant més conspicu de la «novel·la proletària» a Catalunya. La veritat és que no costa gaire d'atorgar-li aquest títol, perquè de novel·les proletàries no se'n van escriure. Andreu Nin n'havia parlat amb un considerable distanciament i quan algunes entitats, com l'Ateneu Enciclopèdic Popular, van voler promoure una literatura compromesa, varen evitar la referència al proletariat i es varen limitar a convocar un «Concurs de contes socials», el 1934. Baptista Xuriguera en formava part del jurat. I és que, sense cap mena de dubte, el seu nom s'associava a una determinada «modernitat», la que representava una literatura jove, rebel, antiburguesa, compromesa i destinada a la conscienciació obrera.

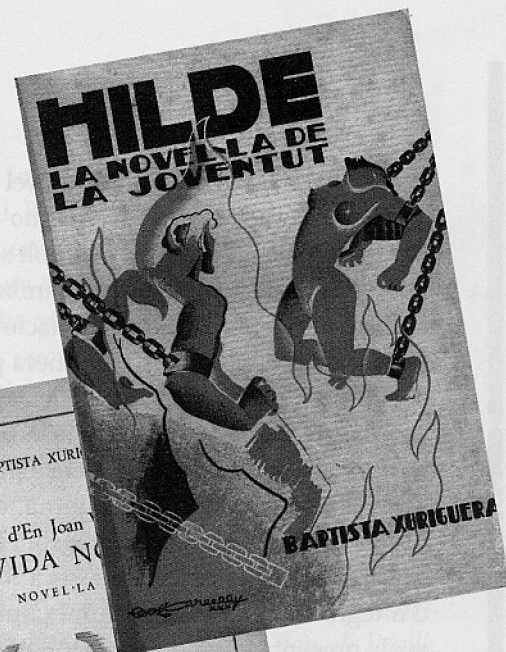
Desembre, la novel·la a la qual em refereixo (reeditada actualment, a cura de Josep Camps i Arbós, per Edicions del 1984), es publica el 1934, però havia estat escrita entre el gener de 1931 i el juliol de 1932. En aquests anys, en un article simptomàtic, Baptista Xuriguera havia explicat: «Avui, els corrents socials han creat un nou tipus de lector [...]. Avui s'ha superat el criteri esnob i resclosit dels lectors vells. Abans es llegia els autors; avui es llegeix el contingut del llibre. Novel·la moderna, atrevida, curta, d'estil tallant, sec i penetrant; lacònic, hàbil i expressiu. Fullets de divulgació, revistes polítiques, llibres sobre la URSS, novel·les socials. Què

es llegeix, doncs? A un costat, Gladkov, Lebedinski, Fadeiev, Pilniak, Ivanov i Nevierov; Lenin, Marx, Trotski, Stalin, Engels, Bujarin, Plejanov i Grinko; Barbusse, Glaeser, Malreaux, Sinclair, Corry, Erwin, Enno, Fax i Istrati; a un altre costat A. Zweig, Remarque, Piscator i Kessel; Cocteau, Gide, Hardy i Joyce; S. Lewis, Rolland i V. Blasco («La nostra generació i la literatura», dins «Front», núm. 2, 16-VII-1932). La citació és literal: els noms, transcrits a través del castellà, provenen en bona part del catàleg de l'Editorial Cénit; altres, de llibres editats en català per Proa o per Joan Balaguer (l'editor de *Desembre*); d'altres, encara, de referències recollides de «L'Opinió» o de «Monde». La barreja i la confusió de noms i cognoms són indicatiu d'una informació més aviat deficiente. No importa: la llista defineix una actitud. La contrària a aquella mena de literatura que, segons ell, s'havia fet fins aleshores i que definia com a literatura «rosa o blanca»: «Són els patufistes Folch i Torres i Ruiria [sic]; els lectors distingits d'aquest gènere, a Catalunya, s'entusiasmen per la prosa de C. Soldevila i pels versos de Carner.» La conclusió, doncs, és simple: «La nostra generació és això. Tres caràcters: obrerisme, burgesia i ignorància.» Ell militava en el primer d'aquests grups.

Desembre. La novel·la de la revolució espanyola és «literatura social», destinada a descriure la lluita de la classe obrera i de les organitzacions sindicals i revolucionàries amb l'objectiu de conscienciar els obrers i incorporar-los a la lluita. La «revolució espanyola» a la qual es refereix en el subtítol (un subtítol més aviat excessiu) és la revolta fracassada de Jaca del desembre de 1930, una revolta que naixia dels militars i que havia de comptar amb el suport dels obrers. La novel·la s'estructura en dues parts, «Revolta» i «Repressió», i

ressegueix els fets dia a dia, des del 12 al 19 de desembre, en què un grup d'obriers es van reunir per intervenir i es troben que la revolució ha fracassat abans de néixer, fins a la convocatòria de vaga general, seguida de la repressió i l'empresonament de molts dels protagonistes. Es limita als fets succeïts a Lleida i als pobles del voltant, tot i que utilitza noms ficticis. La figura central és la d'un obrer, Ricard Forcadella, que pateix del cor i que acabarà a la presó. La seva psicologia és fàcil de resumir en la manera com el veu Roseta, la filla del burgès: «home bo, sincer i noble». De fet, cada personatge, especialment Ricard Forcadella i Josep Tirant, tenen al darrere elements biogràfics que ajuden a la identificació sentimental dels lectors: l'agonia de la mare, en el cas de Tirant, i, en Forcadella, a més del petó de la filla del burgès, la seva malaltia i, a partir de la detenció, la solidaritat del pare, que s'aboca a llegir els llibres que ell llegia (començant per *La mare* de Gorki) i pren consciència de la noblesa de la lluita del fill. Perquè cal no oblidar que els llibres exerceixen una gran influència i, per tant, indirectament, l'obra assenyala quina és la literatura que cal llegir. I això és tot: l'obra, amb una certa aparença de crònica, no va més enllà del fulletó.

Pot sorprendre que, després d'aquesta peça, Baptista Xuriguera publiqui, el 1935, *Hilde (la novel·la de la joventut moderna)* (actualment, amb edició i pròleg de Josep Camps i Arbós, dins *El Cep* i la Nansa Edicions), en la qual les idees de classe només apareixen en detalls molt laterals i, en canvi, ens doni una obra que posa l'erotisme en un primer pla. Ens erràriem, però, si consideréssim que l'autor és inconseqüent: *Hilde* és, també, una obra trencadora que vol ser exponent de la nova literatura perquè s'encara a les actituds de la nova generació: l'erotisme i l'afany de poder (els dos elements entrelligats) són les forces que mouen la vida social. Un personatge, el que carrega amb la veu narrativa, així ho reconeix: «aquesta història vostra és la meua història, és la història de tots». Hi ha, doncs, al darrere, tot el pes del freudisme: la novel·la mateixa, estructurada com una confessió en quatre episodis, s'acosta a la psicoanàlisi, fins i tot en la recerca de la teràpia a través de la confiança. Fins a la violència: «Vaig a explicar-ho amb els ulls tancats, en aquest ambient d'obscuritat i amb les mans prement fortament les meves conques. Així transcendirà menys i el meu dolor no serà tan intens.»

Primera edició de la novel·la *Hilde*, 1935.

La vida nova (1966), el segon volum del cicle narratiu *La vida d'en Joan Ventura*.

El pont de l'exili (1987), que tanca el cicle de *La vida d'en Joan Ventura*.

El tema i la manera de tractar-lo situen l'obra pels camins de la modernitat, del repte davant les convencions socials. Però la novel·la amb un problema: no trobem per enlloc, més enllà de l'explicitació de l'erotisme, cap canvi en la concepció de les relacions entre home i dona. La violència del reconeixement de l'erotisme com a component social prové, justament, del fet que continua essent concebut des d'una perspectiva negativa i, doncs, dins del dualisme matèria i esperit, cor i sexe. L'instint sexual representa la submissió de l'home a la naturalesa, a l'animalitat i, per tant, tota relació sexual es fa violentant la dimensió intel·lectual, espiritual de l'home. Això comporta l'aparició del desconcert masculí davant de la dona moderna, davant del rol que aquesta assumeix en relació amb el sexe. Si

alguna cosa té de bo aquesta novel·la és, justament, aquest desconcert, val a dir que no del tot reconegut, perquè el protagonista se sent molt segur d'ell mateix i de les seves idees, però se sent també un fracassat perquè la seva concepció de les relacions amb les dones no troba encaix social. A la primera part explica tot un seguit de fracassos nascuts de les seves persecucions obsessives rere les dones: els seus abordatges acaben en fracàs, davant de la noia sense pretensions, davant de la dona pretesament moderna, davant de la prostituta. Per tal d'orientar-nos, explica a la segona part de l'obra els seus orígens, la seva formació, el procés d'integració en el món cultural (amb els elements sexuals presents, però en un segon pla i per la via de les idealitzacions d'adolescent), per explicar, després, a la tercera part, les seves relacions amb Hilde, la dona que l'ha obsessionat i que continua obsessionant-lo «per no haver-la poguda posseir». És, figura, una dona moderna, però abans ja ens ha explicat que la dona és un ésser contradictori i incompreensible.

Hilde, el personatge que dona nom a l'obra, és la dona moderna. Abans no aparegués, però, ja sabíem, de boca del narrador, en què consistia una dona moderna: «parla de totes les coses sense eufemismes ni respectar principis». Hilde, jueva fugida de l'Alemanya de Hitler, ho corrobora: al seu país, «la dona, en aquell ambient completament distint d'aquell en què viu la dona d'aquest país vostre, contempla obertament i serenament les lleis de la vida, a les quals està subjecta per naturalesa pròpia. Aquí la dona viu en un món artificial, tot seu, fantasiós, irreal. I quan es troba amb la realitat viva, tem, dubta, dol, fuig i, finalment, ella mateixa se sacrifica. Allà, no. Un home pot parlar amb una dona de tots els problemes, absolutament de tots, i el món no s'enfonsa».

Les pretensions amoroses del protagonista envers Hilde, però, es van aclarint quan, progressivament, desmunta el personatge: ella ha deixat un amor a Alemanya («Bé. Sí. Per què no dir-ho? Jo dormia amb ell quan els nostres instints animals coincidien»), però,

BIBLIOTECA SERRA D'OR

NOVETATS

► Activistes de la pau

ENRIC PRAT CARVAJAL

Aquest llibre constitueix una font d'informació directa de gran vàlua sobre la ciutadania que davant la injustícia o l'abús i, en aquest cas, enfront de la inhumanitat de la guerra i la violència, aixequen la seva veu, dediquen el seu temps i els seus esforços a lluitar per un món lliure de dominacions i explotacions.

► Incitació a la lectura

Articles de crítica literària

MARIA ÀNGELS ANGLADA

A CURA D'EUSEBI AYENSA I FRANCESC FOGUET

Aquest volum ofereix la selecció de tots els articles de temàtica literària que Maria Àngels Anglada va escriure, entre el 1971 i el 1998, per a les múltiples publicacions periòdiques en què col·laborà, o per a les miscel·lànies o reculls consagrats a escriptors que admirava sense reserves com S. Espriu, J. Fuster o M. Torres.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Tel. 93 245 03 03. Fax 93 247 35 94 - comanda@pamsa.cat - www.pamsa.cat

a més, té un amor a Barcelona i quan el protagonista aconsegueix portar-la a un hotel, ella es fa enrere. En un primer moment ho considera un triomf («creia que havia realitzat els meus desig només d'haver pogut arribar fins allí. Avorria ja el que hauria pogut venir després entre nosaltres dos»), però després de l'aparició d'un ratolí per la cambra es crea una expectativa perquè sembla que ella descobrirà un secret. I el que fa és demanar-li cocaïna: «El camí havia acabat en el més pregon dels abismes.» Aquest final introdueix un element nou i, en realitat, a parer meu, acaba anecdotitzant una novel·la que pretenia representar la nova joventut. Perquè, caracteritzant el conjunt, destrueix Hilde com a representativa. I això, en un escriptor eficaç i força destre com és Joan Baptista Xuriguera, és llàstima.

Perquè Joan Baptista Xuriguera és un escriptor eficaç i destre. Es fa llegir. Personatges i situacions llisquen, a les seves obres, amb naturalitat. Però no sempre resol les coses com tocaria. El 1959 va publicar *Margarit* (actualment, amb edició i pròleg de Josep Camps i Arbós, dins *El Cep* i la Nansa Edicions), ampliació d'una petita narració exemplar sobre la injustícia de la Justícia inserida a *Desembre*: la història d'un pastor del Pirineu que ha matat l'amo que l'havia tret de la feina i que, tancat a la presó, embogeix. Sembla evident que Xuriguera té la figura del Manelic de Guimerà al cap: un personatge natural que posa en contradicció l'antinaturalitat dels egoïsmes socials. La diferència, però, és notable: el punt de bogeria que Margarit ha heretat de la mare, les sortides de to davant les narracions del seu company o l'atac a una pagesa («se m'omplí el cap de fum») són antecedents que sembla com si ens apropessin a l'actitud indagatòria de la novel·la vuitcentista, naturalista. Estudi d'un procés vesànic? Denúncia social? Simplement, amb l'expulsió, el personatge se sent desplaçat, agredit, i reacciona amb violència. El narrador vol convèncer el lector de la injustícia del fet i per això explica les relacions entre Lluís, l'hereu, i Berta, la seva amant, com unes relacions nodrides de baixos interessos, amb la dona actuant com a instigadora. Des del meu punt de vista, *Margarit* és una novel·la fracassada, perquè el personatge principal no té consistència per a superar l'espai anecdòtic, per més que l'autor l'envolti de matisos, xaiets i paisatges naturals, concebuts, en realitat, des de perspectives idíl·liques que ben poc tenen a veure amb la injustícia social. Allò que falla és el pas de l'anècdota a la categoria, que diria l'Ors; o l'encaix de la tipicitat i la universalitat, en termes lukacsians.

Ja a la postguerra, després de l'exili i ja havent tor-

nat a Catalunya, Joan Baptista Xuriguera inicia un extens cicle novel·lístic. El seu objectiu és plasmar «l'aventura d'un home que va néixer al començament d'aquest segle i que ha viscut intensament els transcendents episodis que han tingut lloc durant la seva existència, que les circumstàncies han fet agitada, crítica i crucial per a la seva terra» (segons que és escrit a la contraportada de *La vida d'en Joan Ventura. El núvol de foc*, Publicacions Ilerda, Barcelona, 1971). El punt de partida, doncs, és autobiogràfic: de Joan Baptista a Joan Ventura: *La vida de Joan Ventura*, que comprèn les novel·les *El pare* (1963), *La vida nova* (1966), *El temps jove* (1967), *El núvol de foc* (1971), *Les hores heroïques* (1985), *La guerra civil* (1986) i *El pont de l'exili* (1987). A la nota amb què prologa el segon volum, esmenta, per l'extensió, els cicles de *Jean-Christophe* de Romain Rolland i *Les Tribault* de Roger Martin du Gard. Per l'extensió: el cicle de Xuriguera manca de distanciament i de capacitat crítica. Que em perdoni, però els seus personatges són la cosa més pròxima a aquell patufisme que criticava: personatges plans, sense replecs, que naveguen i pateixen la història, però que són, simplement, figurins que vehiculen un testimoniatge històric que és, també, molt superficial. Com a material d'origen autobiogràfic, hom hi desitjaria trobar una experiència des de dins de la militància comunista o de la vida a l'Ateneu Enciclopèdic o de les vagues o de la revolució o, fins i tot, de l'experiència de l'exili als centre de refugiats de França endins. Però no: l'obra (amb alguna part, pel que explica, escrita gairebé coetàniament, com *Les hores heroïques*) no respon a l'expectativa. I fins i tot arriba un moment, en el darrer volum, en què la ficció es dilueix i ens trobem un seguit de retrats d'exiliats, Azaña entre d'altres, que corroboren aquesta voluntat de reconstruir la memòria històrica, idealitzada, més que construir-ne la ficció.

Tot i això no puc estar-me de dir que són uns volums que es fan llegir. D'una narrativa àgil i, repeteixo, eficaç. Hom entén, però, que hagin passat desapercebuts entre nosaltres. D'una banda, perquè apareixen fora dels circuits comercials (a Publicacions Ilerda, que portava ell mateix, llevat de *Les hores heroïques*, *La guerra civil* i *El pont de l'exili*, que li publiquen, respectivament, Pòrtic, El Llamp i Virgili & Pagès), però, sobretot, perquè no assoleixen la força, la transcendència que caldria esperar-ne. I és llàstima, perquè, al capdavall, tenim la impressió de trobar-nos davant d'un bon narrador frustrat com a novel·lista. Sempre, és clar, que n'esperem uns productes de volada.